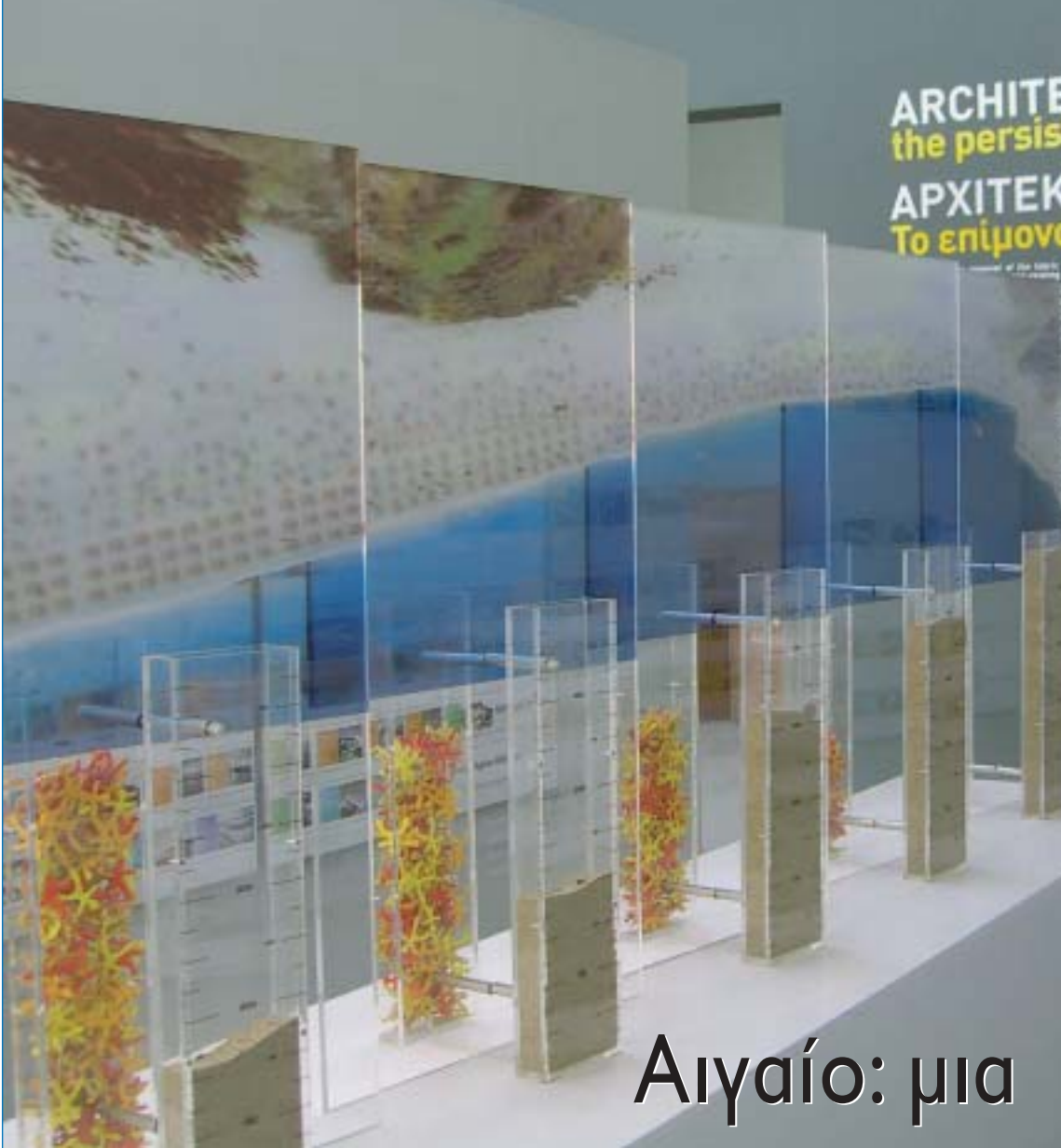

Η θάλασσα που περιβάλλει τα νησιά του Αιγαίου δεν είναι ένα ακανές κενό. Είναι δρόμοι, λεωφόροι υδάτινοι που εξυπηρετούν τη σύνδεσή τους.

Αιγαίο: μια

Το καλοκαίρι ο πληθυσμός των νησιών του Αιγαίου φτάνει περί τα 6 εκατομμύρια. Σε ορισμένα νησιά τα μεγέθη των πληθυσμών είναι μεγέθη μεγάλων πόλεων.

της **ΦΡΟΣΩΣ ΚΑΒΑΛΑΡΗ**

Στο Λονδίνο μεταφέρθηκε και λειτουργεί **μέχρι τις 31 Αυγούστου** η τελευταία (10η) Biennale Αρχιτεκτονικής με τίτλο «Cities. Architecture and society» (Πόλεις - Αρχιτεκτονική και κοινωνία) και η οποία είχε παρουσιαστεί στη Βενετία, με επιμελητή τον Richard Burdett. Το θέμα που πραγματεύθηκε η διεθνής αρχιτεκτονική έκθεση ήταν το μέλλον των μεγάλων πόλεων του πλανήτη, καθώς υπολογίζεται ότι το 2020 πάνω από το μισό πληθυσμό της Γης θα κατοικεί σε μεγάλα αστικά κέντρα.

Η ελληνική συμμετοχή -εξαιρετικά δυναμική και επίκαιρη- επικείμενη σε μια εναλλακτική προσέγγιση, θέ-

λοντας μ' αυτόν τον τρόπο να συμβάλει στο διάλογο και στη διερεύνηση του μετασχηματισμού των πόλεων, παρουσιάζοντας το θέμα

Συμμετοχές

Την ελληνική συμμετοχή στη Biennale Αρχιτεκτονικής επιμελήθηκαν οι αρχιτέκτονες μηχανικοί:

- **Κατερίνα Κοτζιά**
- **Ηλίας Κωνσταντόπουλος** (επικ. καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πατρών)
- **Λότης Παπαδόπουλος** (αναπλ. καθηγητής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)
- **Κορίνα Φιλοξενίδου.**

«Αιγαίο: μία διάσπαρτη πόλη».

Όπως επισήμαναν οι αρχιτέκτονες μηχανικοί που επιμελήθηκαν την έκθεση, σε αυτόν τον αρχιτεκτονικό, πολεοδομικό και κοινωνικό διάλογο, η Ελλάδα με τη συγκεκριμένη συμμετοχή μπορεί να προσφέρει μια διαφορετική οπτική της σύγχρονης πόλης, μία υπόσχεση ελευθερίας, όπου μεγαλώνοντας οι τόποι μπορούν να κρατήσουν την ταυτότητα και την ιδιαιτερότητά τους και να συνδέονται με το άλλο, με το διαφορετικό, με συνοχή προς αυτά. Να ζουν μαζί και χώρια.

Το θέμα της ελληνικής παρουσίας στη 10η Biennale στηρίχθηκε στην αιρετική πεποίθηση του ιστορικού Ruggiero Romano ότι το

ECTURE tent landscape of the Archipelago

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ τοπίο του Αρχιπελάγους

διάσπαρτη πόλη

Αρχιπέλαγος του Αιγαίου είναι μια πόλη, άποψη που με αποχρώσεις έχουν υιοθετήσει και επεξεργαστεί και άλλοι ιστορικοί, κυρίως ο **Σπύρος Ασδραχάς** και ο **Άγγελος Ελεφάντης**. Στη γεωφιλοσοφική προοπτική της ίδιας υπόθεσης έχει εργαστεί και ο φιλόσοφος **Massimo Cacciari**.

Τα νησιά του Αιγαίου, δηλαδή οι Σποράδες, οι Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα, το Βορειοανατολικό Αιγαίο, τα νησιά του Αργοσαρωνικού, η Εύβοια και η Κρήτη έχουν πληθυσμό περίπου 1.300.000 κατοίκους κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Το καλοκαίρι ο αριθμός τετραπλασιάζεται στο σύνολό του (φτάνει περίπου τα 6.000.000), ενώ ορισμένα

νησιά όπως η Σαντορίνη ή η Μύκονος αγγίζουν ιλιγγιώδεις αριθμούς (όπως 1.500.000 η τελευταία). Αυτά τα μεγέθη είναι μεγέθη μιας μεγάλης πόλης.

Το Αιγαίο έγινε αντιληπτό ως μια γεωπολιτική ενότητα 600 χρόνια νωρίτερα και ονομάστηκε Αρχιπέλαγος από τους Ενετούς, ακριβώς για να εκφράσει την ουσιαστική συνοχή των φαινομενικά διάσπαρτων νησιών. Μάρτυρες αυτού του μοναδικού αρχιπελάγους μέχρι σήμερα είναι οι παλαιοί χαρτογράφοι και πορτολάνοι του ναυτικού όπου το Αιγαίο εμφανίζεται ως ένα Αρχιπέλαγος.

Η θάλασσα που περιβάλλει τα νησιά του Αιγαίου δεν είναι ένα α-

χανές κενό. Είναι δρόμοι, λεωφόροι υδάτινοι που εξυπηρετούν τη σύνδεσή τους. Τα νησιά, κομμάτια γης εξ ορισμού απομακρυσμένα το ένα από το άλλο με τη θάλασσα, συνδέονται και πάλι μέσω αυτής. Είναι μαζί και χώρια. Διατηρούν τις διαφορετικές τους ταυτότητες αλλά μετέχουν και σε ένα ιδιόμορφο σύνολο.

Τα πλοία που διασχίζουν το Αιγαίο είναι οι κατεξοχήν δημόσιοι χώροι του, τα καταστρώματα, οι πλατείες, τα σαλόνια, τα στεγασμένα κοινά καθιστικά. Άνθρωποι από διαφορετικές αφητηρίες και καταγωγή, με διαφορετικούς προσορισμούς και στόχους, συνταξιδεύουν.

Έτσι, δημιουργούνται τα δίκτυα που φέρνουν τα νησιά του Αιγαίου σε επαφή μεταξύ τους. Στα αρχαία χρόνια για τη μεταφορά του οψιδιανού, αργότερα για τη μεταφορά τροφίμων και πρώτων υλών, σήμερα και για τη μεταφορά τουριστών, στους αιώνες έχουν αποκτήσει συνεχώς μεταλλασσόμενα δίκτυα επικοινωνίας, ιστούς σύνδεσης που μοιάζουν με αστερισμούς: τα νησιά του πολιτισμού, τα νησιά του προσκυνηματος, αλλά και τα νησιά της εξορίας, ή τα νησιά της ελευθεριότητας, τα νησιά της εμπορευματοποίησης και τα νησιά της άγονης γραμμής, ξαναχαράζουν μεταξύ τους τις επιθυμητές διαφορές στην Ιστορία.

Τα Αιγαίο δεν είναι μόνο τουρισμός και ένα θεματικό πάρκο λίγους μήνες το χρόνο. Είναι και αυτό, μα και κάτι παραπάνω.

Έχει κρατήσει τον πληθυσμό του καλύτερα από άλλες περιοχές της χώρας, έχει υποδομές διοικητικές (παλαιότερα και παραγωγικές, περισσότερο τον 19ο αιώνα), μα και σήμερα έχει ένα πανεπιστήμιο διάσπαρτο σε 5 νησιά, 22 αεροδρόμια (τριπλάσια από αυτά της ηπειρωτικής Ελλάδας) που δέχονται απευθείας πτήσεις απ' όλα τα μέρη του κόσμου, μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους ζηλευτούς, είναι τόποι διεθνών συνεδρίων από την Αμερική μέχρι την Άπω Ανατολή.

Ένα επίκαιρο θέμα

της **ΡΑΝΙΑΣ ΚΛΟΥΤΣΙΝΙΩΤΗ**

Αρχιτέκτονας - Πολεοδόμος,
επιμελήτριας Επιστημονικής
Επιτροπής Αρχιτεκτόνων ΤΕΕ

«Το θέμα “Αιγαίο: διάσπαρτη πόλη” είναι επίκαιρο πολιτικά και καιυτό, εάν συνδυαστεί με τις προωθούμενες αυτόν τον καιρό ρυθμίσεις από το υπουργείο Χωροταξίας, για το είδος και τη χωρική διάρθρωση της τουριστικής δραστηριότητας, για το μέγεθος και τους τόπους εγκατάστασης των αιολικών πάρκων και γενικά για τη χωροταξική οργάνωση όλης της χώρας και συνακόλουθα γι' αυτήν της πόλης του Αιγαίου, η οποία αποτελεί ζωτικό της χώρας και κόσμημά της. Έχουμε μιλήσει και γράψει σε άλλα τεύχη -και έχει άλλωστε επισημανθεί από όλους τους κοινωνικούς φορείς και εταίρους αναλυτικά- ότι από τους προωθούμενους σχεδιασμούς δε δίνεται η πρόπεουσα σημασία, ούτε και αντιμετωπίζεται με την πρόπεουσα ευαισθησία, το χωρικό σύστημα του Αιγαίου, το οποίο κατάφερε κατά κάποιον τρόπο έως σήμερα να διατηρήσει την κλίμακά του.

Το θέμα είναι εξίσου επίκαιρο πολιτικά, για το λόγο ότι αναδεικνύει τη θετική παρουσία των Ελλήνων αρχιτεκτόνων στα ευρωπαϊκά και τα διεθνή τεκταινόμενα, μάλιστα όταν η προβληματική τους επικεντρώνεται σε ουσιαστικά και πρωτότυπα θέματα, με συνέχεια και συνέπεια, παρουσία η οποία τα τελευταία χρόνια ίσως να μη σπανίζει και τόσο. Όσοι, λοιπόν, δεν είδαν την έκθεση στη Βενετία, προλαβαίνουν. Μπορούν να την επισκεφθούν στο Λονδίνο».

Με αφορμή την ελληνική πρόταση, άνοιξε ένας ενδιαφέρον διάλογος περί του Αρχιπελάγους ως πόλης. Πολλοί ειδικοί αναφέρθηκαν στη διαφορετική μετάπολη, άλλοι υποστηρίζοντας την προοπτική μιας τέτοιας υπόθεσης και άλλοι εκφράζοντας τις επιφυλάξεις τους. Ενδεικτικά, αναφέρουμε μερικές από τις σχετικές απόψεις:

Να μελετηθούν δυνατότητες δημιουργικής συν-οίκησης

«Φαίνεται ότι το “αρχιπέλαγος” του Αιγαίου μπορεί να είναι μια υπόθεση συζήτησης που δίνει δυνατότητες για ένα υπόβαθρο δημιουργικής πολυ-πόλης. Το “αρχιπέλαγος” ενισχύει και αναπτύσσει ορισμένα κρίσιμα στοιχεία δημιουργικής συν-οίκησης τα οποία δείχνουν τις δυνατότητες

που πρέπει να καταγραφούν και να μελετηθούν. Αυτό πρέπει να γίνει σχολαστικά, γιατί γενικές διατυπώσεις όπως πολυπαραγοντικό και ανοικτό δίκτυο κλπ. είναι χρήσιμες αλλά δεν αρκούν».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΑΤΟΥΡΟΣ, ΑΜ, ομ. καθηγητής, ΑΠΘ

Μια «νέα-παλιά» πόλη

«Το Αιγαίο, ως ενιαία πόλη, ερωτοτροπεί με τη μνήμη, είναι μια πόλη που χρησιμοποιεί τα στοιχεία του χθες για να υπάρχει στο σήμερα, είναι μια “νέα-παλιά” πόλη. Οι δομές και η οργάνωση της σύγχρονης εικόνας της γίνονται “κατ’ αναλογία” με τα χαρακτηριστικά των πόλεων που έχουν

προηγηθεί. Το Αιγαίο ως πόλη μεταφέρει όλα τ’ αρνητικά και τα θετικά όλων των άλλων πόλεων και απαιτεί την ίδια κριτική ματιά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του».

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΕΤΡΙΔΟΥ, ΑΜ, ιστορικός της Αρχιτεκτονικής, Πανεπιστήμιο Πατρών

μετάπολη

Κατακερματισμένο μαραζώνει

«Όσο το Αιγαίο παραμένει κατακερματισμένο σε ένα έθνος - κράτος χωροταξικά κεντρομόλο, οι νησιωτικές κοινωνίες του θα μαραζώνουν. Είδαμε πώς έχασε την ενότητα μιας “μετάπολης” περί τον 19ο αι. και μεταμορφώθηκε και αυτό από γέφυρα σε σύνορο. Μόνο με την επαναφορά της αλληλεπίδρασης μπορεί ενδεχομένως να ξαναγίνει το Αιγαίο πέλαγος και η ευρύτερη Μεσόγειος πάλι μια μέρα mare nostrum, η δική μας θάλασσα, όπως σε τόσες και τόσες αρχαίες θαλασσοκρατορίες».

ΛΙΛΑ ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ,

Αρχιτέκτων - γεωγράφος, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Με χαρακτηριστικά «ανοιχτής πόλης»

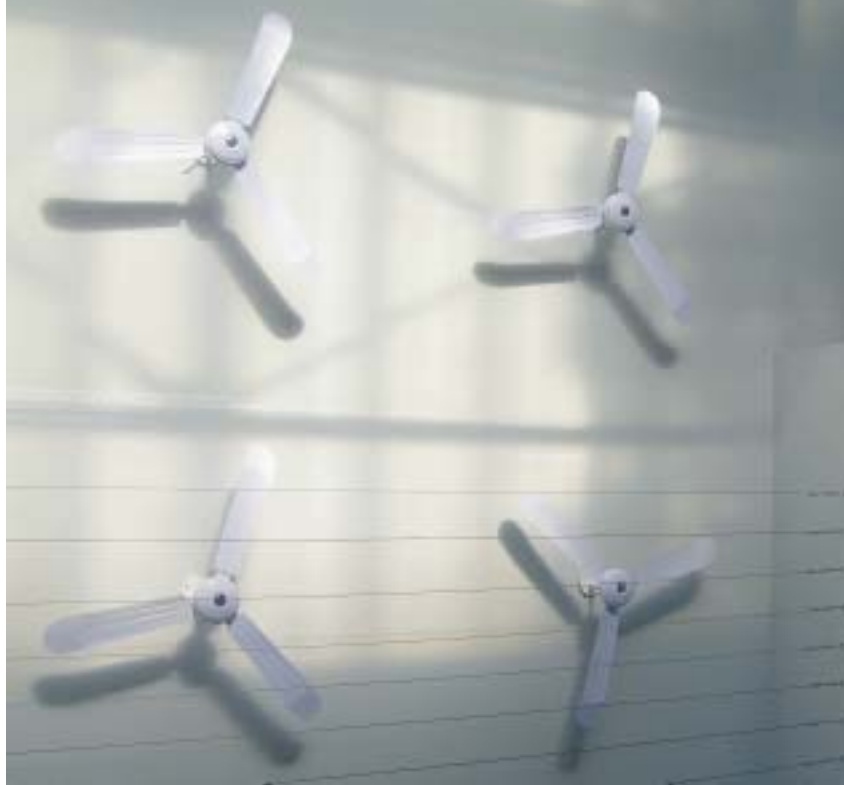
«Το Αιγαίο πέλαγος με τα νησιά του, παρά τις μεγάλες πιέσεις που δέχθηκε κυρίως από την επιθετική τουριστική ανάπτυξη, συγκροτήθηκε σε ένα ενιαίο χωροταξικό και λειτουργικό δίκτυο, με τα χαρακτηριστικά μιας “ανοιχτής πόλης” χωρίς να αλλοιώνεται η ανθρωπογεωγραφία με τις διακριτές ταυτότητες των νησιών.

Η αντοχή του αρχιπελάγους, βασισμένη στη φυσική γεωγραφία και κυρίως στην περικύκλωση των νησιών από τη θάλασσα, απέφυγε το γιγαντισμό των οικισμών και απέτρεψε τη σύγκρουση των αρχικών «πυρήνων» - νησιών και την καταστροφή της φυσιογνωμίας τους.

Σ' αυτή την περίοδο του αστικού γιγαντισμού και των εντάσεων των “αντιπόλεων” το αρχιπέλαγος είναι μια εναλλακτική μορφή αστικότητας, που με μια φιλοσοφική μεταφορά και αλληγορία μαζί με το γοητευτικό ταξίδι των 5.000 χρόνων Ιστορίας, μπορεί να προσφέρει στη σκέψη των αρχιτεκτόνων την ελευθερία της κίνησης στο χώρο και στο χρόνο για ένα δημιουργικό μέλλον μιας άλλης “ανοιχτής μετάπολης”».

ΤΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,

Πρόεδρος της Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων

Τα νησιά είναι οι γειτονιές του Αιγαίου

«Τα νησιά είναι οι γειτονιές του Αιγαίου και οι λεωφόροι που ανοίξαν στη θάλασσα και στον αέρα συνδέουν τα διάσπαρτα σε αυτές δημόσια και ιδιωτικά καταστήματα -τα πολεοδομικά γραφεία, τις τράπεζες, τα δικαστήρια, τις εφορίες, τα σούπερ - μάρκετ, τα αξιοθέατα και τα πανεπιστήμια- με το διαρκώς μεταβαλλόμενο πολυεθνικό πληθυσμό τους, πολύ πιο εντατικά και πολύ πιο επιδεικτικά από ό,τι συμβαίνει στις γειτονιές μιας γερασμένης μεσογειακής μητρόπολης σαν την Αθήνα ή τη Βαρκελώνη. Ακριβώς επειδή χαρακτηρίζεται από τη γεωγραφική διάσπαση της νησιωτικής γης, η κατάσταση της σύγχρονης μετάπολης βρίσκει μια εξαιρετική έκφραση στο αρχιπέλαγος του Αιγαίου».

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΟΥΡΝΙΚΙΩΤΗΣ, *ΑΜ, ιστορικός της Αρχιτεκτονικής, ΕΜΠ* ▶

Σύμφωνα με το σκεπτικό των τεσσάρων Ελλήνων αρχιτεκτόνων μηχανικών:

1. Το Αρχιπέλαγος του Αιγαίου είναι μία διάσπαρτη πόλη.

λινόστηση, ο τουριστικός συνωστισμός, καθώς και η διογκούμενη υποδοχή στα νησιά οικονομικών μεταναστών, κυρίως από την τουρκική ακτή, ασκούν πιέσεις στην ανθρωπογεω-

μοντέλων τουριστικής διαχείρισης και κατανάλωσης των τοπικών πόρων, τον τόνο στο Αιγαίο δεν τον δίνει ο μαζικός τουρισμός των μεγάλων ξενοδοχειακών αλυσίδων: το κύμα των επισκεπτών απορροφάται στις πτυχώσεις και στα κελύφη κατοικίας των πολύπλοκων υφιστά-

Το αρχιπέλαγος ως πρότυπο κατοίκησης

Το κύμα των επισκεπτών απορροφάται στις πτυχώσεις και στα κελύφη κατοικίας των πολύπλοκων υφιστάμενων οικισμών

Η έκταση του πελάγους δε θεωρείται ως κενός χώρος, αλλά ως ένα πεδίο που ενοποιεί τα συμπλέγματα και τις ιδιαίτερες φυσιογνωμίες των περίπου εκατό νησιών του σε ένα σύστημα διαφορών: στο πολύπλοκο δίκτυο των αντιφατικών κοινωνικών σχέσεων που τη συνέχουν, των οικονομιών, των ανταλλαγών, των συμβολισμών, των υποδομών και των φυσικών χαρακτηριστικών που περιγράφουν και συγκροτούν μια πόλη. Οι επάλληλες εξαναγκασμένες αποδημίες και η πα-

γραφία αυτής της πόλης και διαμορφώνουν τις διακριτικές ταυτότητες των νησιών.

Η ιδιότροπη φυσική γεωγραφία και η έστω χαλαρή θεσμική προστασία του κτισμένου ιστού έχουν αποσοβήσει το γιγαντισμό των οικισμών, ενώ η διασπορά των νησιών έχει αποτρέψει την ομογενοποίηση του χαρακτήρα τους και έχει εξαναγκάσει στην ανάπτυξη πρωτότυπων δομών αποκεντρωμένης κεντρικότητας.

2. Παρά την κυριαρχία επιθετικών

μενων οικισμών, χωρίς να ανατρέψει το μέτρο ή τη λογική του ιστού τους.

Ακόμη, η περικύκλωση των νησιών από τη θάλασσα και η έκθεσή τους στο φως, στον ήλιο και τους δυνατούς ανέμους του Αιγαίου περιγράφει την απροϋπόθετη σχέση της πόλης του Αρχιπελάγους με τη φύση της, προτείνοντας όχι έναν αναχρονισμό, αλλά μία γενεϊκί αστικότητα, που τη δονούν οι εντάσεις της μετάπολης, μια επίκαιρη εναλλακτική μορφή αστικότητας.

3. Στον πυρήνα της πρόσληψης του Αρχιπελάγους ως πόλης βρίσκονται τα υδάτινα δίκτυα. Η φιλολογική μεταφορά του ταξιδιού και οι γραμμές της θαλάσσιας μετακίνησης, δίνουν στο Αιγαίο το σχήμα του. Στην έκθεση, το Αρχιπέλαγος γίνεται ένας χάρτης σημασιών, το βίωμα του Αιγαίου ένα βίωμα μετακίνησης και τα καράβια του Αιγαίου οι πλωτές πλατείες της πόλης, η εικασία του δημόσιου χώρου της.

4. Παράλληλα με τη συνθήκη ελευθερίας που εγκαθιστά η δυσάλωτη φυσική γεωγραφία του και ο γρίφος της αρχιτεκτονικής του, το Αρχιπέλαγος στο φιλοσοφικό λόγο του Massimo Cacciari γίνεται η ζωτική αλληγορία της κοινωνικής συνεννόησης ακόμη και σε στιγμές απόλυτης κοινωνικής ασυνεννοησίας, ενώ στο λόγο του Agamben ταυτίζεται με την οικουμένη της απόκληρης ανθρωπότητας, με τη χώρα της εξαιρέσεως. Μέσα στη δυσφορική συζήτηση για τη μετάπολη, το Αρχιπέλαγος συστήνει το αντιρρητικό αλλά υπαρκτό παράδειγμα μιας υδάτινης πόλης που ακτινοβολεί ως τόπος της επιθυμίας. Η γοητεία που εκλύει το Αρχιπέλαγος δεν αντλείται από το κοίτασμα της νοσταλγίας, αλλά από την ανθεκτικότητα μιας δομής κατοίκησης που περιέχει την υπόσχεση μιας άλλης μετάπολης, προσηλωμένης στο πρόταγμα της ελευθερίας.

